

Petőfi szibériai verseiről

Sokáig töprengtem, hogy mi legyen az előadásom címe: *Petőfi szibériai verseiről* vagy *A Petőfinek tulajdonított szibériai versekről*? Végül az első mellett döntöttem, megértik, hogy miért.

Előljáróban meg kell említenem, hogy sokáig magam sem hittem nagy költőnk elhurcolásában. Nem hittem, mert amikor a Megamorv-Petőfi Bizottság feltárta a barguzini sírt, nyomban támadásba lendült a magyar „tudományosság”. Néhai kedves tanárom az ungvári egyetemen, **Váradi-Sternberg János** is ezt tette, s én annyira tiszteltem, hogy hittem neki. No meg úgy gondoltam, hogy ezzel a fontos kérdéssel foglalkozni fog a magyar irodalomtörténet, a történelem, esetleg az archeológiai is, s bizonyára eldöntik, mi az igazság. Csalódtam: nem foglalkoztak vele, csak megalapozatlan és bizonyítékok nélküli támadások láttak többnyire napvilágot. Aztán látszólag csend lett...

2016 nyarán felkeresett a lakásomon **Fuksz Sándor és Kiss Endre József, a Magyarok Világszövetsége mellett létrehozott Petőfi Sándor Bizottság tagjai, s velük** jött egy orosz történész: **Alekszej Tyivanyenko**, aki könyvet írt Petőfi szibériai tartózkodásáról.

Sokáig beszélgettünk, számos érdekes tény tudtam meg a barguzini ásatásokról. Megkérdezték, hogy lenne-e kedvem magyarra fordítani a könyvet. Igent mondtam, mert szép kihívásnak tartottam, azonkívül misszióknak is, hogy a magyar közönség megismerje ezt a fontos művet. Nem volt számomra újdonság a műfordítás, hisz korábban számos prózai és lírai alkotást ültettem át magyarra, főleg orosz, ukrán és német nyelvből, de akadt szlovák és szorb költő verse is. Miután elolvastam a könyvet, amelyben számos versmelléklet is van, arra gondoltam: megkérem néhány **ismert, Kárpátaljáról** áttelepült, tehát oroszul jól tudó költő barátomat, hogy a verseket fordítsák le. Meglepetésemre egyikük sem vállalta! Tehát maradt az egyedüli megoldás: magad uram, ha szolgád nincs! De mint jeleztem, nem voltam egészen kezdő a versfordításban.

Nem térek ki a könyvben is felsorolt bizonyítékokra: a **Prágában** elvégzett grafológiai és szuperprojekciós elemzése, a kínai DNS-vizsgálatra, a barguzini szájhagyományokra, a feltárt maradványok és a költő anatómiai azonosságaira. Csupán a verseket, illetve azok egy részét veszem górcső alá. Számomra mint magyar nyelv és irodalom szakos tanár számára azok is bizonyítékok.

Mielőtt rátérnék az általam fordított versekre, illetve azok összehasonlítására közismert Petőfi-versekkel, szólnom kell **Szuromi Lajos** néhai debreceni egyetemi tanár írásáról. Ő két szibériai verset vizsgált, az *Álmok* és a *Szomorú volt az életem* címűeket, mégpedig az orosz nyelven fennmaradtakat. Ezek egy **A. Gurevics** nevű orosz néprajzkutató 1928-as szibériai gyűjtéséből származnak. Idézek néhány mondatot Szuromi Lajos tanulmányából: „A két vers elemzése nem zárta ki annak lehetőségét, hogy maga Petőfi írta a költeményeket: az orosz nyelviség emelkedett, lírai szépségű, de bizonyos idegenszerűségek orosz anyanyelvű szerző föltevezését szinte kizárják.” Szuromi Lajos tanulmánya részletesen először világítja meg a Petőfi-líra és a két orosz nyelvű vers különös, bensőséges kapcsolatát. A szerző erre a megdöbbentő következtetésre jut: „... aligha írhatta más a két orosz nyelvű verset, mint maga Petőfi. A két költemény belső világából racionálisan ez következik.” Még egy idézet Szuromitól: „A két orosz nyelvű vers pusztán verselési technikája által is közvetlenül Petőfi saját alkotásainak minősíthető. A természetes logika elemi konzekvenciája ez. A verseken belül minden megfigyelés e föltevést támogatja, ebből pedig következik a tapasztalati tény: semmi sem vonja kétségbe.” Végül a tanulmány befejező mondata: „Ha nem Petőfi írta e költeményeket, írhatta őket más?” S akkor Szuromi Lajos csak az említett két verset elemezte, a többiről valószínűleg nem volt tudomása.

A nemrég elhunyt **Kéri Edit**, aki Petőfi-kutatásaival is kitűnt, elsőként fedezte fel az *Álmok* és a *Véres napokról álmodom...* című versek kísérteties hasonlóságát.

Mielőtt hozzákezdenék az általam lefordított versek ismertetéséhez, bizonyára felmerül sokakban a kérdés: miért írt Petőfi oroszul és vannak-e ezeknek a verseknek magyar megfelelői? Szubjektív véleményem, hogy voltak (vannak), hisz **Barátosi Lénárt Lajos** helytörténész és néprajzkutató naplójában leírta, hogy a múlt század elején 180 (!) eredeti Petőfi-kéziratot hozott

haza Szibériából és adott át a Honvédelmi Minisztériumnak. Ez az anyag 1919-ben a minisztériumban állítólag elveszett. Valószínűleg ott voltak az orosz nyelven felfedezett versek eredetijei is. Csak remélni tudjuk, hogy ezek a kéziratok valaha megkerülnek. Hogy miért írt oroszul (is)? Tyivanyenko könyvéből tudjuk, hogy Petőfi Barguzinban színi előadásokat, irodalmi esteket rendezett a helyiek számára. Ezért kellett lefordítania oroszra is a verseit, amelyek aztán részben szájhagyományként, részben kézről kézre adott írott formában terjedtek el mint „népköltészeti alkotások”.

Itt jegyezném meg, hogy a szibériai versek nagy részét néhai **Nehéz Mihály** tanár is lefordította magyarra, így azok két változata is állhat az olvasók rendelkezésére. Mivel nem akartam, hogy Nehéz Mihály fordításai befolyásoljanak, azokat csak az én fordításaim után olvastam el. Részben ezért is „módosítottam” a versek címét.

Az első elemzendő szibériai Petőfi-vers címe oroszul *Мечты*, azaz *Álmok*. (Én *Álmaim* címmel fordítottam le.) Erre Szuromi Lajos részletesen kitér.

Álmaim

*Ifjú koromban köröttem
Kerengtek, forgolódtak rajban
Az álmok. Mindet szerettem.
Bennük magam már hősnek láttam.*

*Csatába büszkén szálltam én,
Ármánnyal, gonosszal harcoltam.
Népemnek kellett a remény,
Vezére, prófétája voltam.*

*A kardom kezembe vettem
S a szabadság piros zászlóját,
Az ósdit tűzre vettem,
Szabaddá téve népek sorsát.*

*Páncélom, pajzsom felvettem,
És bátran paripára ültem.
Száguldjon eszeveszetten,
Igaz ügyért halni készültem.*

*De lám, hitvány lovas voltam,
Az első harcban földre estem,
Pajzsom törötten eldobtam,
Felkelni nem bírt már a testem.*

*Ám konokul messze néztem,
Láttam: küzdöttek a vitézek.
Én, gyöngye, harcba készültem,
De álmaim – jaj! – elenyésztek.*

A vers orosz szövege Gurevics A. V., Eliasov L. J. *Старый фольклор Прибайкалья* /A Bajkál-mellék régi népköltészete/ című kötetében olvasható (Ulan-Ude, 1939. 1. kötet 455. old.).

Mint említettem, ezt a verset Szuromi Lajos részletesen elemezte (Szuromi Lajos: Két orosz nyelvű vers Petőfiről. Magyarságtudományi Füzetek, 25. szám), ezért én csak néhány **azonosságra** hívom fel a figyelmet egy ismert Petőfi-vers alapján. Nézzük a *Véres napokról álmodom...* című vers első három versszakát:

*Véres napokról álmodom,
Mik a virágot romba döntik,
S az ó világnak romjain
Az új világot megteremtik.*

*Csak szólna már, csak szólna már
A harcok harsány trombitája!
A csatajelt, a csatajelt
Zajongó lelkem alig várja!*

*Örömmel vágom én magam
Föl paripámra a nyeregbe!
A bajnokok sorába én
Szilaj jókedvvel nyargalok be!*

A költő *Álmaim* c. versében leírja, hogy korábban, ifjúként is voltak álmai: „véres napokról”, harcról álmodott, paripára ült, karddal a kezében harcolt az „ó világ romjain” (az *ósdit tűzre vettem*), kezébe vette a szabadság piros zászlóját (*Itt tűzé föl a szabadságnak piros zászlaját Zrínyi Ilona? A munkácsi várban*, de feltűnik a piros zászló motívuma az *Egy gondolat bánt engemet* c. versben is). Az utolsó két versszak talán éppen a segesvári ütközetre tett célzás. S mert múlt időben írta, nyilván volt egy jelen idő is: Szibériában.

Az *ítélet* (1847) című versében Petőfi szintén álmodott: a háború istenét látta álmában. Ezt írja:

*És örülök szilajan. A háboru istene újra
Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
Lóra ül és végigszáguld a messze világon,
És a népeket, eldöntő viadalra, kihíja.*

Szembetűnő a párhuzam az *Álmaim*mal! Itt a háború istene teszi azt, amit a szibériai versben a költő. Ugyanazok a hívószavak is: páncél, kard, paripa/ló, száguldás, népek, csata/viadal...

A Szuromi Lajos által elemzett másik szibériai orosz vers a *Печальна моя жизнь была* című, amelyet én *Be szomorú az életem* címmel fordítottam, mivel van Petőfinek egy *Be szomorú az élet énnekem* című költeménye.

Be szomorú az életem...

*Be szomorú az életem,
Halvány reménysugár se süt rám,
Immár közel a sírhelyem,
Hattyúdalom rég elhangzott már.
Árnyékok tódulnak elébem,
Előjönnek az átélt évek,
Oly búsan látom, egyre nézem,
Mind üres rámák, sehol képek.
A tetteim homályba vesztek:
Csak képzelések, vágyak, álmok.
Keservvel már csak szégyent érzek,
Mert kint és szenvedést találok.
Mért dobogott úgy az én szívem*

*Szeretteimért oly hevülten?
Mért telt el álommal sok éjem,
A szent, jó ügyért lelkesülten?
Miért? Mert súlyos, nagy keresztet
Vettem magamra gőgös percben.
Csak sír jutott, bár mást kerestem,
A hideg, puszta, zord vidéken.*

Erről a versről Szuromi Lajosnak az a véleménye, hogy önmagában nem személyesíthető vers, ám ha az előzővel vetjük egybe, „*háríthatatlan a sugallat: e költemény lírai hőse Petőfi.*”

Hogy miért tettem jelen időbe a címet? (Oroszul múlt időben van.) Úgy éreztem, hogy nemcsak a múltban, de a vers megírásakor is – érthetően – szomorú a költő élete. Ezenkívül találtam párhuzamokat Petőfi *Be szomorú az élet énnekem...* című, 1845 januárjában írt versével, amelyben kedvese halálát siratja el. Ebben a sajátját a „*hideg, puszta, zord vidéken*”...

Mint említettem, Szuromi Lajos ezzel a két verssel foglalkozott, valószínűleg a többi nem jutott el hozzá.

Nézzünk most két másik szibériai verset: a *Трансван, Трансван* és a *Буда и Пешта* címűeket (magyar fordításban *Erdély, Erdély*, illetve *Buda és Pesta*). Ugye, milyen érdekesek és sokat mondóak a címek?

Erdély, Erdély

*Erdély, Erdély, hegy-völgyes szép hazám,
Lángok emésztenek.
Terebélyes vén fa alatt gondba merülve ül*

*Mit töprengsz, gondokba merülve,
Min keseregsz, jó öreg?*

*Bánkódom szegény hazámért,
Elhagyott házamért.
Tíz szép fiam volt, közülük
Három ma már nem él.
A fiatalabbak hatan
Harcolnak a honért.*

*A legnagyobb – már ősz öreg
Csatában elesett.
Pap nem temette és kereszt
Sincs a sírja felett.*

*Tizenkét éves a kicsi,
Harcba jönne velem.
„Nem, nem, gyermeket nem viszek” -
Neki ezt felelem.*

*„Vigyél magaddal, jó apám,
A harcot keresem.
Hazámért én feláldozom
Ifjúi életem.”*

Egyértelmű, hogy a *Трансван* a *Transsylvania*, azaz *Erdély* latin nevének torzított formája.

Ezt a verset barguzini idős emberektől jegyezték le a múlt század 20-as, 30-as éveiben. Tyivanyenko a szöveget **Eliaszov** burját néprajzkutató magánirattárában találta meg. Az orosz szöveg némileg eltorzulhatott az átírások következtében. A kéziratban a vers 4. sora kikopott, olvashatatlan. A vers tematikája emlékeztet Petőfi *Három fiú* című, 1847-ben írt korai balladájára, bár a végkicsengése más. Tyivanyenko ezt állapítja meg a versről: „*Nem véletlen hát, hogy az Erdély, Erdély című versben az öreg apa a fa alatt ül, bánkodik a hazájáért és sajnálja szülőföldjét, ami nem lenne természetes, ha az események Magyarországon történtek volna, ám teljesen érthető, ha a vers visszaemlékezésként íródott a szibériai száműzetésben, több ezer kilométerre a szülői háztól.*” Egy ismeretlen orosz költő miért nevezné Erdélyt hegy-völgyes szép hazájának, honnan tudná, hogy lángok emésztik?

Nézzük a *Buda és Pesta* című verset:

Buda és Pesta

*Vajon ki volt Buda és Pesta?
Régi korok hősei voltak.
Benépesítették Udát és Vestát,
Számos törzset meghódítottak.
Mongolok földjéről indultak,
A Szelenga magas partjától,
Bátran, félelmet nem ismertek.
Ezrével lovasok vonultak,
S a kék Dunánál honra letek.
Megismervén dicső múltjukat,
Visszafelé tettem meg útjukat.
Szibéria földjére jöttem,
Barguzini burját jurtákban
Én száműzött fogolyként éltem,
Nemesekkel és katonákkal.*

Ezt a verset **Jurij Vinokur**, a szerző barguzini adatközlője találta a múlt század 20-as éveiben egy régi füzetben. Budáról tudjuk, hogy Attila fivére volt. De ki lehetett Pesta? Mongol mondabeli hun vitéz? Uda és Vesta valószínűleg ottani régi helységnevek a Szelenga folyó közelében. A vers utalás a hunokra, akik a mongolok földjéről indulva eljutottak a Dunáig. A költő (na, vajon ki lehetett?) visszafelé tette meg ezt az utat: Segesvártól Barguzinig, száműzött fogolyként. Orosz költő aligha írna ilyet.

A szibériai versek között van három rövid, de szép szerelmes költemény. Ezeket is Jurij Vinokur bocsátotta a szerző rendelkezésére. Nézzük a verseket.

Az én lelkem

*Az én lelkem bánat nem szomorítja,
Tomboljon bár a zivatar,
Hadd dühöngjön hát, kikacagja,
Nem rettentí a vad vihar.*

*Szárnyaimat a balsorsom bár letörte,
Csonkjait büszkén fölemelem.
Büszkén hívom ki sorsom ádáz küzdelemre,
Erős a lelkem, nem bánt el velem.*

*Magasztos célok tárultak fel énelőttem,
S a büszke lélek, oh sors, meg nem törhető.*

*Bilincsen bár kezem, a kínjaim legyűrtem,
Hát győzelmet ígér már nekem a jövő.*

*Ne némulj el, ujjongj, ne félj semmitől, lelkem!
Vesd meg a kínokat, mert hát mik is azok.
Légy idegen e földi porhüvelyben,
Higgy, remélj, szeress, várj, bizakodj!*

Valószínűleg ritka derülátó perceiben, óráiban írta a költő. Idézzük fel Petőfi feleségéhez 1849. július 22-én Marosvásárhelyről írt utolsó előtti levelének zárósortait: „*Légy nyugodj és béketűrő, amennyire lehet. Higgy, remélj, szeress!*” Vessük össze a szibériai vers utolsó sorával! Ki tudhatott Petőfi leveléről, hiszen az Szendrey Júlia haláláig nem jelent meg? Gondolom, a válasz kézenfekvő.

S a következő, talán mindennél többet mondó és mindent bizonyító költemény:

Júliának

*Zúg és süvölt az őszi szélvihar már,
Zörög az ágakon sok halott levél.
Mint rab kezén csörögnek a bilincsek,
Úgy viszi messze szavaimat a szél:
Ó, Julcsám drága! Pusztító méregként
Gyöttrik már lelkemet a gondolatok.
Életem árán is visszaszerezném
A te örök és hű szerelmedet én.
Vérző szívem sebével menekültem,
Feláldoztalak a szabadságomért.
Hatalmas Isten, farkasként üvöltöm:
Szemed világa fénysugár szívemben,
Ragyogó kékje már örökre enyém.*

Mielőtt bármit is szólnánk, vessük össze Petőfi 1846-ban írt *Erdélyben* című versének első soraival:

*Barangol és zúg, zúg az őszi szél.
Csörögnek a fák száraz lombjai,
Mint rab kezén a megrázott bilincs.
Hallgass, zugó szél, hadd beszéljek én!
Ha el nem hallgatsz, túlkiáltalak...*

Teljesen azonos a szibériai vers elejével! (Az *Erdélyben* című verset nem ismertem, jóval az általam fordított könyv megjelenése után fedeztem fel! Nem befolyásolhatott a fordításban.)

Figyeljük meg a szibériai vers egyik sorát: *Feláldoztalak a szabadságomért.*

Gondoljunk Petőfi *Szabadság, szerelem!* című rövid versének utolsó két sorára: „*Szabadságért föláldozom / Szerelmemet.*” Ugye, nem lehet véletlen? S talán a Julcsa név sem, hisz oroszul nincs ilyen becenév.

Petőfi korábbi írásaiból tudjuk, hogy Szendrey Júliának barna szeme volt. Lehet, hogy egy véletlen „kontaminációról” van szó? Petőfi barguzini felesége, **Anna Kuznyecova** a szlávokra nagyon jellemzően valószínűleg szőke és kék szemű lehetett...

Végül a harmadik vers:

Juliskára gondolok

Juliskára gondolok, érzem

Tüze melegét.

Boldoggá tesz, hogyha látom

Gyönyörű szemét.

Két csillagnak ragyogása,

Mennyei fény villanása.

Orosz költő nemigen ismeri a Juliska nevet! Gondoljunk Petőfi 1848-ban írt *Minek nevezzelek?* című versére, amelyben ugyancsak csillaghoz hasonlítja kedvese szemét: „*Szép szemeidnek esti csillagát/ Bámulva nézik szemeim*”.

Tudjuk, hogy Petőfit mindig elbűvölte a női szemek szépsége. *Hortobágyi kocsmárosné* című versében ez áll: „*Tekintsen rám, kocsmárosné violám! / Fölmelegszem kökényszeme sugarán.*”
Vagy egy mondat az *Úti jegyzet*ekből: „*...a megyeház szélső ablakaiból hölgyek néztek alá, s én egy hölgy szeméit bámultam, melyekből oly tiszta ég mosolygott.*”

Burjátiában sokan hiszik és vallják, hogy a nagy magyar költő élete utolsó hét évét a Bajkál-tó mellékén töltötte. Az oroszok mellett burját leszármazottai is akadnak, többen közülük költői vénával vannak megáldva, ami számukra az elődtől való eredeztetés bizonyítéka. Egyik ilyen burját költő **Ligyija Cirenova**, aki verset írt burját nyelven Petőfiről:

Petőfi Sándor emlékére

A távoli magyar földről

Kerültél a zord hazánkba.

Üldözöttként, űzött vadként

Jöttél hozzánk Barguzinba.

Néped szabadságát védve

Vezetted hű nemzetedet,

Arany tollad, minden versed

Harcotoknak fegyvere lett.

Ifjúkorodnak két éve

Háborúban, harcban telt el.

Verseidnek minden sorát

Fiatal s öreg ismerte.

Szép hazádban, magyar földön

Vezér voltál, igazi hős.

Nemes, büszke arcvonásod

Minden otthonban ismerős.

Miért írom e sorokat?

Hidd el, nem minden ok nélkül...

Lehet, hogy a te véredből

Ered a mi nemzetségünk.

Szerelemre itt találtál,

Fiad született minálunk.

Szép fiadtól, gyermekedtől

Származik a mi családunk.

*Fájdalom, hogy száműzöttként
Éltél messzi idegenben...
De magyar népednek hála
Nyugalmat lelsz honi földben!*

Természetesen burjátul nem értek, de Tyivanyenko könyvében szerencsére olvasható a burját vers orosz nyersfordítása, így azt használtam az irodalmi fordítás elkészítéséhez.

*Kiemelném a vers utolsó két sorát (és az „illetékesek” figyelmébe ajánlanám): „De magyar népednek hála / Nyugalmat lelsz honi földben!” Úgy legyen! Ideje, hogy több mint három évtized múltán végre eltemessük a költő földi maradványait, nyugalmat leljen hazai földben, s legyen egy kegyhely, ahová el tudjunk zarándokolni. Ez annál is inkább időszerű, mivel a 2022-es és 2023-as évet a költő születésének bicentenáriuma alkalmából Petőfi-emlékévvé nyilvánították! A mai fejlett tudománynak hála, az archeogenetika segítségével (amely Árpád-házi királyok földi maradványait azonosítja) a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában K.337/128-as számmal őrzött Petőfi-hajtincs egy szálának vagy **Hrúz Mária** egy-két grammnyi csontmaradványának felhasználásával ma már könnyen eldönthető, hogy a költő hamvai kerültek-e elő a barguzini sírból. Csupán a*